

Rascjep tradicije i modernosti - pogled na brak i obitelj u hiperseksualiziranome društvu

Lučić, Viktoria

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:190808>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Viktorija Lučić

**RASCJEP TRADICIJE I MODERNOSTI –
POGLED NA BRAK I OBITELJ U
HIPERSEKSUALIZIRANOME DRUŠTVU**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

VIKTORIA LUČIĆ

**RASCJEP TRADICIJE I MODERNOSTI –
POGLED NA BRAK I OBITELJ U
HIPERSEKSUALIZIRANOME DRUŠTVU**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Stipan Tadić

Sumentor: dr. sc. Petar Bilobrk

Zagreb, 2023.

Sažetak

Suvremeni izazovi koji nastaju tijekom života u okružju prepunom eksplicitnog televizijskog, internetskog i reklamnog seksualiziranog sadržaja postaju sveprisutni već u najranijoj dobi svakog pojedinca. Njihovim djelovanjem, postali smo svjedocima iskrivljenog pogleda, ne samo spram ljudskoga tijela nego i spram samoga braka kao institucije ljubavi, prihvaćanja i sigurnosti. Društvo se, trčanjem za modernim društvenim odnosima, udaljilo od onih tradicionalnih koji su predstavljali svojevrsni primjer „sigurnosne luke“. Tako očarani vanjštinom, izgledom i medijskim glamurom, a unutrašnjom ugroženošću vlastitom biološkom sferom, brak i obitelj, od tradicionalno stabilnih društvenih struktura i osnovnih ćelija društva, postali su labilnim društvenim fenomenima i krhkim strukturama društva. Krhkost braka i obitelji u suvremenom se društvu očituje ne samo olakim i učestalim razvodima, nego i učestalošću mnogobrojnih formi alternativnih životnih zajednica i partnerstava.

Ključne riječi: *hiperseksualizacija, brak, obitelj, tradicija, (post)modernost*

Abstract

Modern challenges that arise during life in an environment full of explicit television, Internet and advertising sexualized content become ubiquitous already at the earliest age of each individual. Through their actions, we have become witnesses of a distorted view, not only towards the human body but also towards marriage itself as an institution of love, acceptance and security. By running after modern social relations, society has moved away from traditional ones, which represented a kind of example of a "safe harbor". Thus enchanted by the exterior, appearance and media glamour, and internally threatened by their own biological sphere, marriage and family, from traditionally stable social structures and basic cells of society, have become labile social phenomena and fragile structures of society. The fragility of marriage and family in modern society is manifested not only by easy and frequent divorces, but also by the frequency of numerous forms of alternative life unions and partnerships.

Key words: *hypersexualization, marriage, family, tradition, (post)modernity*

SADRŽAJ

UVOD

1. POČETAK BRAKA.....	1
1.1. Biblijski pogled na brak i obitelj	1
1.2. Judaizam	1
1.3. Uloga biblijskoga zajedništva u braku.....	2
2. BRAK I OBITELJ U ANTICI	2
2.1. Brak u antičkoj Grčkoj.....	3
2.2. Brak u starome Rimu	4
3. BRAK I OBITELJ U NOVOJ ERI	5
3.1. Rano kršćanstvo.....	5
3.2. Srednji vijek.....	5
3.2.1. Dijete u srednjemu vijeku – temelj obitelji?	6
3.3. Doba reformacije	8
4. SUVREMENOST BRAKA I OBITELJI.....	8
4.1. Sociološki pogled na brak.....	9
4.2. Sociološki pogled na obitelj.....	9
5. SLOM TRADICIONALNOGA BRAKA I OBITELJI U RH	10
5.1. Promjene u tradicionalnoj obiteljskoj strukturi	11
5.2. Uzroci promjena u tradicionalnoj obiteljskoj strukturi.....	12
6. BRAK I OBITELJ U (POST)MODERNOME DRUŠTVU	13
6.1. Seksualizacija i hiperseksualizacija	14
6.1.1. Što sve podrazumijeva hiperseksualizacija?	15
7. BRAK I OBITELJ U HIPERSEKUALIZIRANOME DRUŠTVU	17
7.1. Hiperseksualizacija djece.....	18
7.2. Republika Hrvatska i globalni pritisak seksualizacije djece.....	19
7.3. Rana seksualizacija djece – poželjna i pozitivna?	20
8. BUDUĆNOST BRAKA I OBITELJI	21
8.1. Stavovi mladih o braku i obitelji	23

ZAKLJUČAK

BIBLIOGRAFIJA

UVOD

Veliki val političkih, ekonomskih i kulturnih promjena koji je uslijedio početkom 20. stoljeća doveo je do naglih životnih zaokreta, kako u cjelokupnom društvu, tako i u značajnijim tradicionalnim institucijama – braku i obitelji. Institucije koje se spominju još u dubokoj povijesti i sežu tako daleko, mogli bismo reći, čak i u biblijske početke Adama i Eve, prerasle su u današnjemu društvu samo u puko slovo na papiru. Tradicionalne kršćanske obitelji naišle su na svoj slom onoga trenutka kada ih je zasjekao mač modernoga vremena – tzv. djelovanje nagle dezintegracije i dezorganizacije. Žene su se osamostalile, muškarci prestali biti „glava kuće“, poslovi su se prestali dijeliti na muške i ženske, a nagli razvoj tehnologije doprinio je većemu zatvaranju osoba u svoj mali, računalni svijet te stvorio virtualne odnose koji su prepriječili put onim stvarnima i intimnima. S obzirom na to da smo svjesni činjenice koju nam brak i obitelj predstavljaju (poput povećanja i stjecanja nataliteta), moderni je razvoj braka i obitelji navedeno usporio. Razlog tomu su i određeni (društveno nametnuti) životni uvjeti koje nam novo vrijeme donosi. Primjerice, neodgodivi razvoj karijere i poslovni uspjeh kao cjelokupno životno ostvarenje što za posljedicu, naravno, ima sve kasnije sklapanje braka i stvaranje obitelji.

Izgubivši tako temeljne životne vrijednosti, čovjek današnjice stao je izgubljen pred drugim čovjekom ne znajući kamo krenuti, a pojam braka obezvrijedile su razne medijske stranice, stvorivši sliku braka i obitelji kao zatočeništva iz kojega je najlakše – pobjeći. Ovdje bismo već u samome uvodu mogli reći kako se poimanje braka u suvremenom hrvatskom društvu uvelike udaljilo od temeljnih učenja, korijena i osnovnih vrijednosti koje brak predstavlja, kako za obitelj, tako i za život svakoga pojedinca. Time su brak i obitelj pokleknuli pred užurbanim životom sveopće urbanizacije, individualizacije i tehnološkoga napretka, a karijera i poslovni uspjeh postali su gotovo neizbježan san većine ljudi. Takav način funkcioniranja današnjega društva nije nagli fenomen izronjen preko noći, on se razvija s vremenom i postupno mijenja svoj oblik.

Shodno navedenim obilježjima i karakteristikama koje su zahvatile moderne brakove i obitelji te uz djelovanje snažne i sveprisutne hiperseksualizacije društva, cilj će ovoga rada biti komparacija povijesnoga razvoja braka i obitelji - počevši od Biblije, pa sve do današnjice, kao i njihov rascjep obilježen tradicionalnim i modernim elementima. Rad će se na kraju okrenuti budućnosti braka i obitelji, potkrijepljenoj stavovima i mišljenjima mladih. Tijekom pisanja ovoga rada, polazišne će knjige biti: „*Brak u procijepu*“ sociologa i svećenika dr. Petra Čalića kao i djelo „*Ovisnosti suvremenoga doba: strast i muka*“ dviju

autorica – Zore Zuckerman Itković i Duške Petranović. Uz navedene djela, koristit ću se i mnogobrojnim znanstvenim člancima i radovima s portala znanstvenih časopisa Republike Hrvatske – HRČAK.

1. POČETAK BRAKA

Počeci braka utemeljeni su još u samoj Bibliji¹ te se oni kao takvi mogu promatrati kroz različite sociološke i psihološke perspektive. Smjernice koje nam Biblija daje o braku pokazuju nam mnoštvo razloga za stjecanje braka i obitelji, kao i specifične odrednice za stabilnost, funkciju i ulogu braka te njegov utjecaj na cjelokupnu obitelj (Rock B., 2003, 125). Imajući u vidu navedene smjernice, u nastavku će se prikazati posebno biblijsko viđenje braka i obitelji te posebno sociološko viđenje – kao odraz modernoga društva i odstupanja od tradicionalnoga poimanja braka i obitelji.

1.1. Biblijski pogled na brak i obitelj

Prvotnu nam važnost braka i obitelji predočuje Biblija koja nam već na svojim početnim stranicama nagoviješta postojanje braka kao zajednice muškarca i žene, koja, za cilj ima reprodukciju ljudske vrste: „Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih. I blagoslovi ih Bog i reče im: ‘Plodite se i množite i napunite zemlju...‘“ (Post 1,27-28) (Bubalo, 2015, 652). Moglo bi se onda primijetiti da je i samim shvaćanjem tih riječi, započeo život na zemlji.

U Bibliji se također spominje i prvi utemeljeni brak spajanjem Adama i Eve u jedno, dajući pritom jasan opis braka i monogamije²: „Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu, i bit će njih dvoje jedno tijelo!“ (Post 2,24) (Rock B., 2003, 125). Upravo takav opis braka kao „jednoga tijela“ zasigurno je ostavio odjek u tradicionalnim kršćanskim obiteljima, dok se, primjerice, novim poimanjem braka kao „dva različita tijela“ koja pritom odlučuju svako zasebno, uvelike udaljilo od ranih biblijskih učenja i vjerovanja.

1.2. Judaizam

Biblijski nam zapisi pružaju uvid u brak i obitelj već tijekom ranoga razdoblja judaizma. Naime, među najstarije izvanbiblijske židovske zapise spada i ugovor pronađen među dokumentima iz Elefantine³ i priča o vjenčanju Sare i Tobije u Knjizi o Tobiji. Ugovor nam daje uvid u samu svetkovinu braka, kao i opis bračnoga ugovora. Nadalje, u rabinskome je judaizmu brak smatram velikim blagoslovom, ali i obvezom. Tako u Babilonskom

¹ Biblija ili Sveto pismo je „knjiga koja svjedoči o dijalogu Boga i čovjeka, kao pojedinca ili izabranog naroda, ali više od svega, donosi nam izravne Božje riječi“ (Popec, 2023).

² Monogamija je „niz seksualno i emocionalno ekskluzivnih veza što znači da je određena osoba angažirana u jednoj intimnoj vezi s jednom osobom u određenom vremenu“ (Bijelić i dr., 1997, 230).

³ Elefantina - jedan od najstarijih egipatskih gradova s ostacima koji potječu iz preddinastijskog perioda, star oko pet tisuća godina (Žaja, n. d.)

Talmudu piše sljedeće: „Onaj tko nema žene, nije pravi čovjek“ i „On živi bez radosti, bez blagoslova i bez dobrote!“. Roditeljima je pritom bilo zabranjeno veličanje bilo kojega djeteta, a otac je imao dužnost da svoga sina pouči Tori i najboljim načinima uzdržavanja obitelji (Rock B., 2003, 145).

Utjelovljenjem braka, rasla je i razvila se – obitelj. Obitelj i obiteljski odnosi u Bibliji predstavljaju svjetlost življenja. S obzirom na to da Biblija prepoznaje privrženost supružnika za cijeli život, otuda i sintagma „Dok nas smrt ne rastavi“. Jer, kako je zapisano u Bibliji: „Što je Bog sjedinio, čovjek nek' ne rastavlja!“ (Mt 19,6). Bitno je spomenuti i to da, u kršćanskim obiteljima, muž igra veliku ulogu jer samom brigom za svoju obitelj, on dokazuje i potvrđuje svoju vjeru (Jovanović, 2009, 302).

1.3. Uloga biblijskoga zajedništva u braku

Ono što je neizmjerljivo bitno za brak i bračne partnere jest – zajedništvo. Prema Bibliji, onoga trenutka kada je Bog načinio Adama, prvo ljudsko biće, rekao je: „Nije dobro da čovjek bude sam“ (Post, 2,18). Samom spoznajom da su ljudi društvena bića te im je, kao i ostalim bićima, potrebna toplina, briga i ljubav, neizostavno je vjerovanje kako je glavna težnja većine upravo ostvarenje obitelji. Čovjek naravno, može ostvariti sebe u punome sjaju čak i kada je sam, no želja za pripadanjem, ljubavlju i toplinom druge osobe – neizostavna je želja većine bića. Ljubav koju brak stvara, možemo si najbolje predočiti u samome pogledu Adamovom koji je Evu gledao kao dio svojih kostiju: „Gle, evo kosti od mojih kostiju, mesa od mesa mojega“ (Post 2,23) (Rock B., 2003, 127).

Većina nas imala je priliku susresti se sa zajedništvom, osjetiti ga i vidjeti što ono predstavlja. Bilo to zajedništvo s obitelji, prijateljima, profesorima, kućnom životinjom ili samo zajedništvo bračnih partnera. Pa ipak, autor Jovanović pita se: „Postoji li bolja slika povezanosti i predanja od sklapanja bračnog saveza“ (Jovanović, 2009, 299)? U ušima nam odzvanjaju snažna obećanja sa ženidbenih oltara poput: „U dobru i zlu“ i „Dok nas smrt ne rastavi“, no pravo je pitanje koliko smo se danas udaljili od njih? Odnosno, koliko danas uistinu slijedimo ta snažna obećanja?

2. BRAK I OBITELJ U ANTICI

Nakon biblijskoga pregleda i definicije braka i obitelji te simbolizma, uloge i zajedništva koju nam brak pruža – vrijeme je da se okrenemo drukčijim vidicima braka i obitelji. Riječ je naime o poligamiji. Ono što danas kod nekih budi odbojnost i prijezir, u Antici se uzdizalo i veličalo. Razlog je tomu bio i sam antički odnos vjerovanja i običaja

spram svakodnevnoga života, ponajviše zbog vjerovanja u više bogova, spavanja s više žena i sl. Takav se način ljubavnih odnosa prakticirao ponajviše u antičkoj Grčkoj, gdje su muškarci mogli imati neograničen broj tzv. kurtizana (*hetaira*) koje nisu bile neobrazovane i neuke, već naprotiv, vrlo pismene, kulturne i uvažene (Močibob, 2019, 7 navedeno u Knibiehler, 2004).

2.1. Brak u antičkoj Grčkoj

U antičkoj je Grčkoj bio razvijen i tradicionalni običaj „*mladoga ljubavnika*“, u kojemu su stariji ljubavnici dječake između 12. i 18. godine podučavali ljubavnome umijeću, što bi se u današnjemu vremenu smatralo blago rečeno – neprihvatljivim. Sama je seksualnost toga doba bila vrlo izražena, što vidimo i po ostacima grčkoga antičkoga umijeća, poput raznoraznih slika ili ukrašenih vaza u kojima se jasno oslikava ondašnja povezanost društvenoga ranga i seksualne poze (Močibob, 2019, 8 navedeno u Knibiehler, 2004).

Slika 1. Prikaz Grka i *hetaire* (prostitutke visoke klase) iz unutarnje zdjele ili čaše s drškom (490.-480. pr. Kr.)

(Preuzeto: <https://www.worldhistory.org/image/1035/symposiast--hetaira/> 20. srpnja 2023).

Kod antičkih brakova, bitna je i sama razlika između udanih žena i slobodnih kurtizana. Naime, udane su žene bile zaštićene društvenom sigurnošću i poštovanjem, dok *hetaire* to nisu bile. Unatoč tome što bi im muškarci pružili neograničenu zabavu i život kakve udane žene nisu imale, u slučaju su trudnoće bile prepuštene same sebi. Tu je do

izražaja posebice došao i sam antički zakon koji je u najvećoj mjeri štitio supruge, dajući im pritom javno poštovanje i ugled (Močibob, 2019, 10 navedeno u Knibiehler, 2004).

Uz navedeno, brak se u antičkoj Grčkoj često smatrao svojevrsnom „fasadom“ kojom su Grci, pomoću svojih žena i potomstva, prekrivali svoju homoseksualnost i pedofiliju. Kao što je već i navedeno, Grcima brak nije služio kao prekid održavanja drugih veza, već naprotiv. Osim zabava s tzv. kurtizanima, Grci su nerijetko prakticirali spolne odnose i s dječacima u pubertetu, o čemu također svjedoče brojni oslikani predmeti. S obzirom na to da je antička Grčka bila raspodijeljena na mnoge polise, tako je svaki od njih imao svoje zakonske propise, koji su između ostalog propisivali i seksualne norme. Stoga je, kako bi se smanjio broj nasilnih, homoseksualnih odnosa, donesen zakon zabrane istih, posebice u gimnazijama gdje je često mlađi partner bio podređen starijemu muškarcu (Kirchhoffer, n. d.).

Brak je dakle u antičkoj Grčkoj predstavljao ništa doli reprodukcije i razmnožavanja, pa su muškarci za svoje supruge birali većinski starije žene, dok su se s mlađim ženama i nerijetko partnerima istoga spola vrlo dobro provodili.

2.2. Brak u starome Rimu

U starome Rimu stvari nisu bile značajno drugačije. Ono što se isticalo, bili su tzv. *usus* brakovi u kojima su budući supružnici mogli živjeti kao da su u braku, bez njegova prethodnoga sklapanja. Takvi su pokusni brakovi trajali godinu dana, a prekid *ususa* mogao se izvesti čim jedan od partnera poželi napustiti kućanstvo. Zanimljiva je činjenica da je to u antičko vrijeme bilo društveno prihvatljivo, a gotovo istu sliku možemo vidjeti i danas u sve aktualnijoj kohabitaciji. Naime, rimski su se brakovi i njegova ograničenja mijenjala ovisno o vremenu i obliku vlasti koja je tada bila prisutna u Rimu. Tako su, primjerice, na samome početku, u vrijeme vladanja rimskih kraljeva, postojali i *manus* brakovi. *Manus* u prijevodu znači ruka, ali je u rimskom zakonu označavao kontrolu. Žena je ulaskom u *manus* brak napustila kontrolu svoga oca i postala članicom suprugove obitelji pod čijom se kontrolom nalazila do kraja braka. Bitno je spomenuti da su postojala tri načina za ulazak u *manus* brak. Prvi je bio *confarreatio*, uglavnom rezerviran samo za višu klasu, drugi *coemptio* i već spomenuti *usus*, oba dostupna za sve članove društva. Ovaj se oblik braka zadržao sve do nastanka republike kada njegova popularnost značajno pada. U isto je vrijeme postojao i *sine manu* brak, odnosno brak bez vlasništva, ujedno i najpopularnija vrsta braka jer je kontrola nad ženom ostajala unutar njezine obitelji (Senko, 2020, 16 navedeno u Horvat, 2019, 132).

M. K. Hopkins u svome djelu *The Age of Roman Girls at Marriage* ističe kako dobna granica za ulazak u brak tijekom staroga Rima nije bila točno određena, već je ponajviše ovisila o obiteljskim odnosima i preporukama antičkih pravnika. Tek se od razdoblja kasne republike pa do 530. g. po. Kr. naziru određene dobne granice koje nisu sezale iznad 15 godine života. Naime, djevojčice su u brak stupale s navršenih 12, a dječaci s 14 godina.

Plodnost je također igrala veliku ulogu u rimskome braku, pa su samim time upravo djeca bila zajednička aktivnost bračnih partnera, a ako par nije imao djece – smatralo se da je to isključivo krivnja žene. Tijekom poroda su žene okruživale druge žene, dok su doktori i muževi bili u blizini. Naime, zadaća je muževa bila nakon poroda podići dijete s poda, čime bi pokazao da prihvaća tek rođeno dijete kao svoje (Senko, 2020, 25 u Treggiari, 1991, 428).

3. BRAK I OBITELJ U NOVOJ ERI

3.1. Rano kršćanstvo

Brak su i obitelj prvih kršćana bili obilježeni utjecajem židovske tradicije, ali i još snažnijim utjecajem novozavjetnih bračnih i obiteljskih pravila. Tako je među kršćanima sakrament braka bio praćen vjerskim obredima, ponovno su se vratila prvotna biblijska načela (unatoč još uvijek snažnom rimskom djelovanju), crkva zabranjuje rastavu (osim u slučaju preljuba), a od trećega su i četvrtoga stoljeća neki kršćani u celibatu vidjeli prednost nad brakom, prvenstveno sv. Jeronim i sv. Augustin⁴, koji su brak (ponajviše zbog tjelesne požude bez cilja za reproduktivnošću) smatrali izrazito grešnim. S druge su ga strane, izuzevši grešnost, smatrali kao uzvišeno sjedinjenje Kristove Crkve i samoga Krista (Rock, 2003, 145).

3.2. Srednji vijek

Padom Zapadnog Rimskog Carstva (476.), počinje srednji vijek i Crkva postaje vrhovnim autoritetom u pogledu braka i obitelji. Tijekom 8. stoljeća, Karlo je Veliki zabranio brakove bez blagoslova Crkve. U 10. se stoljeću na Zapadu uvode vjerski obredi u obliku svadbenih misa, a crkvena su pravila o tome tko se može vjenčati s kime i kada izrazito postrožena. Iako se tijekom srednjega vijeka uvelike raspravljalo o svrsi braka i kada se on može smatrati zakonitim, Toma je Akvinski (1225. – 1274.) smatrao brak prirodnim i osnovanim od Boga, pa su prema tome spolni odnosi nužni za razvoj novih bića na zemlji.

⁴ „Augustinova pesimistična i negativna antropologija, prožeta dubokim nepovjerenjem prema spolnosti, u bitnome je odredila daljnji crkveni odnos prema tome presudno važnom području života“ (Bubalo, 2015, 652).

Zanimljivo je i viđenje pariškoga biskupa iz 12. stoljeća, Petra Lombarda, koji smatra da je osnovna svrha braka rađanje, odnosno stvaranje novoga života, a na drugome mjestu brak vidi kao utočište od bluda i razvrata, što se također može smatrati pozitivnim karakteristikama braka i obitelji (Rock, 2003, 146).

3.2.1. Dijete u srednjemu vijeku – temelj obitelji?

Uz navedena obilježja braka i obitelji, kao i na pozitivan utjecaj glede reprodukcije, valjalo bi spomenuti nešto i o samome položaju djece u obitelji tijekom srednjega vijeka. Iako tijekom srednjovjekovlja nije postojao neki specifični stav prema djetinjstvu i djeci, na hrvatskome je području ostao sačuvan izvor iz 16. stoljeća koji nam kazuje hrvatski, izrazito pozitivan stav. Riječ je o Riječkome statutu (1527.) gdje, između ostaloga, stoji sljedeće: „*Adolescentes quoniam ac turres decorem urbium, dicebat Homerus.*“⁵

Uz takav je pozitivan stav bila povezana i pozitivna slika djeteta kao maloga Isusa koja se nerijetko iznosila i na slikarska platna, kao i slavljenje blagdana Nevine dječice nekoliko dana nakon Božića. Uz navedeno, pozitivan se stav prema djeci očituje i u kasnijim evanđeljima gdje Isus poziva svoje učenike da budu baš poput djece: „Zaista, kažem vam, ako se ne obratite i ne postanete kao djeca, nećete ući u kraljevstvo nebesko“ (Mt, 1-5) (Karbić, 2019, 82).

Vrlo je izražen bio i emocionalni odnos između djece i roditelja u srednjemu vijeku, što se može zaključiti iz samih roditeljskih postupaka nakon djetetova rođenja. Naime, roditelji su, kako bi pokazali svoju brigu za dijete, pronalazili najbolje seoske dojilje. Iako na prvi pogled izgleda i zvuči kao izvor nebrige i nevezanosti majke i djeteta, u pronalazak se dojilje ulagalo mnogo vremena i novaca kako bi dijete bilo najbolje zbrinuto. Nadalje, o neizmjernej majčinskoj ljubavi svjedoče nam i slučajevi žena koje su pristale na tada smrtonosni carski rez samo kako bi se dijete rodilo živo, a sačuvana su i brojna hagiografska djela koja govore o čudima vezanima uz ozdravljenje djeteta, što također daje uvid u snažnu roditeljsku brigu, molitvu i kilometarsko pješaćenje do svetišta (Karbić, 2019, 83).

⁵ Na hrvatskome jeziku: „*Kako je govorio Homer, djeca i tornjevi su ures gradova*“ (Karbić, 2019, 82).

Slika 2. Prikaz svete obitelji u radu i Isusa kao djeteta u hodalicu; oko 1440. godine, naslikao majstor Časoslova Katarine od Clevesa
(Karbić, 2019, 83).

Unatoč pozitivnim stavovima o djetinjstvu i samoj djeci, ni negativni stavovi nisu uspjeli zaobići ovu tematiku. Kod negativnih se stavova posebno ističe već spomenuti sv. Augustin koji za djecu kaže kako su ništa više doli slabih, nerazumnih, ljubomornih i agresivnih bića. Ipak, bez obzira na razlike u mišljenjima i viđenjima djece, opće je prihvaćeno srednjovjekovno stajalište bilo kako djeca nisu vlasništvo svojih roditelja, već isključivo vlasništvo Boga te da je roditeljska uloga ponajviše briga za njih, odgajanje u dobre kršćane i obrazovanje (Karbić, 2019, 83).

U srednjemu su vijeku prevladavala i raznorazna mišljenja o rastavi i ponovnom sklapanju braka. Spomenuto je već da je i Crkva na Zapadu zabranjivala rastave osim u slučaju preljuba, no na Istoku je priča bila malo drugačija. Naime, na Istoku su i rastava i ponovno sklapanje braka bili dopušteni, ali samo jednom tijekom života. Zanimljivo je da se i danas većina katoličkih zemalja vodi crkvenim pravilima donesenima još na Tridentskom saboru⁶ koja pritom ne dopuštaju pravo na rastavu, ali ne brane poništavanje braka (Rock, 2003, 146).

⁶ Tridentski je sabor započeo 1545. godine, sazvan od strane pape Pavla III. u Tridentu (tada slobodnome gradu Svetoga Rimskoga Carstva) na poticaj cara Karla V. Tridentskim se saborom željelo riješiti pitanje novonastale reformacije (protestantizma), ali i potaknuti obnovu Crkve. Trajao je od 1545. do 1563.

3.3. Doba reformacije

Pojava je reformacije i djelovanje Martina Luthera tijekom 16. stoljeća uvelike potreslo ondašnje, ne samo crkveno, već i pučansko djelovanje.

Svojim je djelom *Dvadeset i pet teza o oprostu grijeha* Luther uveo nove ideje za cjelokupnu kršćansku zajednicu, ali i za pitanja redovništva, braka i celibata. Zanimljiva je činjenica da je i sam Luther (kao bivši redovnik u celibatu) oženio također bivšu redovnicu te tako poljuljao i same temelje ondašnjega europskoga shvaćanja braka i celibata. Iako je period reformacije označio svojevrsni otklon od srednjovjekovnoga pogleda na brak, posebice od mišljenja sv. Augustina o spolnome činu, ono još uvijek nije u potpunosti iskorijenjeno. Naime, i sam je Martin Luther smatrao da za njega spolni čin nikada nije i ne može biti u potpunosti bez grijeha, ali da mu Bog, u svojoj milosti, to oprašta. Stoga ovdje ponovno uviđamo srednjovjekovni utjecaj već spomenutoga biskupa Petra Lombarda iz 12. st. u kojemu je požuda prije svega bolest i zlo, a brak jedini mogući i konačni lijek (Močibob, 2019, 12 navedeno u Knibiehler, 2004).

4. SUVREMENOST BRAKA I OBITELJI

Nakon prethodno skraćenoga povijesnoga pregleda braka i obitelji, vrijeme je da se osvrnemo na njihovu suvremenost. Naime, kroz ovaj smo kratki povijesni pregled spoznali nekoliko čimbenika. Prvi je neupitno taj da se brak smatra jednom od najstarijih društvenih institucija sačinjenih od međupovezanosti muškarca i žene. Drugi je čimbenik spoznaja da njegovi korijeni sežu još u biblijska vremena, isprepliću se u antici i nastavljaju svoj tijek kroz cijelo srednjovjekovno razdoblje, a treći (i zasigurno najznačajniji čimbenik) jest taj da se sama percepcija braka mijenja posljedičnom promjenom društvenog ustroja.

Što to znači? Činjenica koja nikoga ne iznenađuje jest ta da su se brak i obitelj danas našli u vrtlogu radikalnih promjena koje ova nova, moderna vremena donose. Dovoljno je samo spomenuti pojave poput sve češćih „brakova“ bez vjenčanoga lista, porast rastava i parova bez djece itd. kako bismo uočili itekako vidljive promjene u odnosu na spomenuta, prošla vremena (Koračević, 1999, 271). Suvremeni su brak i obitelj stoga suočeni s brojnim promjenama koje su posljedica globalizacije i sve naglašenijih liberalnih težnji, a koje pritom nameću neke nove vrijednosti i nove načine razumijevanja međuljudskih odnosa (Jurković, 2017, 1 navedeno u Benvin, 1972, 37).

godine tijekom kojih je održano 25 sjednica na kojima se raspravljalo o gorućim pitanjima i problemima koji su postali najveći teret na leđima ondašnje Katoličke Crkve (Trstenjak, 2014, 340).

Kako bih pobliže objasnila promjene i krize koje su zahvatile stare, tradicionalne obitelji, najprije ću iznijeti sociološki pregled braka i obitelji kao uvod u sve veće i vidljivije promjene bračnih i obiteljskih zajednica, od 19. stoljeća do danas.

4.1. Sociološki pogled na brak

Sociološki gledano, brak se definira kao zajednica muškarca i žene, osnovana na zakonu, kao temelj obitelji. Odlikuje ga obvezatno sklapanje pred državnim organom, tzv. građanski brak, a kasnije je moguć i vjerski brak, utemeljen po vjerskome obredu i u skladu s crkvenim učenjima. Ono što ga karakterizira jest potpuna ravnopravnost muškarca i žene, zajednički odgoj djece, upravljanje zajedničkom imovinom i dr. (Perković Korona, 559).

4.2. Sociološki pogled na obitelj

Obitelj pak, također gledana kroz prizmu sociologije, predstavlja stabilnu društvenu grupu, sačinjenu od dviju ili više osoba povezanih srodstvom, brakom ili usvajanjem, a njezini članovi žive skupa i međusobno se podupiru, kako ekonomski tako i emotivno. U sociologiji se pritom, obitelj promatra kao „primarna društvena grupa“ koja se odlikuje intimnim i privrženim odnosima, a njezina osobina male grupe ljudi koji žive zajedno doprinosi stjecanju prvih osobnih i društvenih iskustava. No, osim navedenih iskustava, obitelj kao temeljna institucija društva ima i niz ostalih funkcija, poput: reproduktivne, političke, religijske, ekonomske itd. (Aračić i Nikodem, 2000, 295).

Perković Korona (1977.) po sociološkoj strukturi obitelj dijeli na:

1) seosku (ruralnu) obitelj

Kao jednu od glavnih značajki seoske obitelji pritom ističe slom obiteljskoga zajedništva pod utjecajem grada. Osobito je uočljiva razlika između generacija koje žive na selu i mladih koji se školuju/rade u gradu. Roditeljima je i djeci često teško pronaći zajednički jezik, posebice zato što se na roditelje gleda kao na zaostale i staromodne. Što se tiče religiozne sastavnice, iz prizme 1977. godine bila je još vrlo naglašena, ali se postepeno gubila.

2) gradsku (urbanu) obitelj

Opis se urbane obitelji iz druge polovice 20. stoljeća može poistovjetiti s gotovo istom kakvu danas poznajemo. Karakterizira ju ponajprije karijera i vlastiti uspjeh. To znači da obitelj nerijetko osnivaju studenti, odnosno mladi ljudi na početku radnog staža i bez većih uloga u obiteljskom fondu, pa sve čine kako bi ostvarili temeljni standard modernoga društva koji se očitava kroz prizmu: jednoga djeteta, jednoga auta i jednoga stana. To su, kako Perković

Korona navodi, vrlo angažirane i radne obitelji. Karakterizira ih rani odlazak na posao, prekovremeni rad, službena putovanja i sl. što za posljedicu ima vrlo zanemareni odgojni proces (Perković Korona, 561, 1977).

Uz prethodno, poželjno bi bilo nadovezati se i na razmišljanja američkoga sociologa Talcotta Parsonsa⁷ o poimanju obitelji i njezinih funkcija. Naime, razlikujući nukleusnu (nuklearnu) i proširenu obitelj, iznio je zaključak kako je glavna obiteljska funkcija zapravo zaštita i socijalizacija djece, a potom i emocionalno uporište odraslih. To možemo vidjeti i danas kada se, u većini slučajeva, dječji rast i razvoj istovremeno povezuje s roditeljskim jer se samim učenjem i obrazovanjem djece, emocionalnom potporom i prije svega, slušanjem, čovjek razvija i raste najprije kao cjelovita osoba, a potom i kao roditelj.

No unatoč navedenim funkcijama koje bi trebale predstavljati i samu srž braka i obitelji, danas se sve češće govori o krizi u obitelji i opterećenosti koju donosi ovaj suvremeni život današnjice, što će biti prikazano u nastavku.

5. SLOM TRADICIONALNOGA BRAKA I OBITELJI U RH

Sam pojam *tradicija*, označava prijenosnicu vrijednosnih elemenata kroz vrijeme, a upravo ta prijenosnica prenijela se i na samu obitelj. Bitno je pritom spomenuti da se i sam spomen tradicije danas u Hrvatskoj smatra sinonimom za starost i zaostalost te kod zagovornika modernoga doba izaziva negativne emocije, dok kod tradicionalista izaziva nostalgiju i čežnju za, kako mnogi kažu, „boljim vremenima“. Obitelj se 21. stoljeća tako našla pred udarnim vjetrom fragmentarnosti, neutralnosti, ponajviše ravnodušnosti i sebičnosti, koji je zalupio vrata onim pravim i istinskim ljudskim vrijednostima. Revitalizacija tradicionalnih obitelji nerijetko dovodi do osuda kod zagovornika modernih vremena, ističući pritom tradicionalnu obitelj kao staru i konzervativnu kojoj je potrebna promjena (Nimac, 2010, 24).

Kako bi se uopće govorilo o promjenama nastalima u tradicionalnoj obitelji, potrebno ju je prije svega i definirati. S obzirom na to da postoji nekoliko različitih definicija tradicionalnoga shvaćanja obitelji, ograničit ću se samo na neke.

⁷ Talcott Parsons (1902.-1979.) bio je američki pedagog i sociolog. Doprinio je području sociološke teorije, osobito kroz razvoj "opće teorije djelovanja". Većinu svoje profesionalne karijere proveo je na Sveučilištu Harvard, gdje je trideset i dvije godine bio povezan s različitim inkarnacijama Odsjeka za sociologiju. (Damle, 1979, 131-135).

Primjerice, engleski sociolog Anthony Giddens, tradicionalno poimanje obitelji definira kao „zajednicu utemeljenu na ekonomskim interesima bez ljubavi, gdje je žena bila podčinjena mužu, bez ravnopravnosti među bračnim drugovima, a seksualnost, osim u elitnim grupama, bila je svedena na reprodukciju“ (Jurković, 2017, 10 navedeno u Nimac, 2010, 29). Sličnu definiciju tradicionalnoga braka i obitelji iznosi i autor Čalić u svome djelu „*Brak u procijepu*“ gdje, između ostaloga, kaže: „Brak je bio u službi preživljavanja, razmnožavanja, opstanka pojedine obitelji i društva“ i „Odnos između bračnih drugova bio je hijerarhijsko patrijarhalni (...) osobni osjećaji i potrebe bili su podvrgnuti interesima obitelji“ (Čalić, 1995, 21).

Otac je bio „glava kuće“ i nerijetko obavljao teške fizičke poslove kako bi prehranio obitelj, a majka je bila ta koja je odgajala djecu i obavljala kućanske poslove. Autor Nimac ističe da su uz roditelje i djecu, u tradicionalnoj obiteljskoj strukturi bili uključeni i ostali, širi krvni srodnici. Prema tome, takve su tradicionalne obitelji često predstavljale izvor plodnih i razvijenih međuljudskih odnosa.

5.1. Promjene u tradicionalnoj obiteljskoj strukturi

Na slom su tradicionalne obitelji i braka neupitno utjecale brojne promjene, zahvaćene zubom modernoga vremena. Neke od njih su prije svega stalni pad članova obitelji kao neizbježne posljedice urbanizacije, bračno zajedništvo koje doživljava raznorazne krize u vidu češćih rastava, nesretno vjenčanih parova, mladih ljudi koji zbog razočarenja u brak svojih roditelja i posljedično tome, djelovanjem traumatskih iskustava ne mogu sklopiti svoj brak i sl. Koračević u svome članku „*Novije promjene u življenju i shvaćanju braka i obitelji*“ iznosi sljedeće promjene:

- a) porast nevjenčanih životnih zajednica
- b) promjena motiva i odgode odluke za sklapanje braka
- c) porast nestabilnosti brakova i nemogućnost očuvanja njegove trajnosti
- d) pluralizacija, individualizacija i privatizacija životnih formi

Tradicionalni se brak prema tome gleda kao svojevrsni primjer zatočeništva koji ne dopušta osobni rast i slobodu, stoga se, kako Koračević navodi, izbjegava ili mijenja (Koračević, 1999, 276).

5.2. Uzroci promjena u tradicionalnoj obiteljskoj strukturi

Autor Čalić u svome djelu „*Brak u procijepu*“ kaže kako nam dnevna iskustva sama po sebi pokazuju da su duhovne i moralne vrijednosti, pa samim time i društvene norme, u potpunosti izgubile na svojoj vrijednosti, ne samo u cjelokupnome društvu, već i u institucijama poput braka i obitelji. Uz to se također stječe dojam da se čovjek na neki način odupire institucijama koje mu ne ostavljaju dovoljno životnoga prostora za kvalitetan, individualni razvoj te se zbog toga rado povlači u svoj „privatan“ svijet (Čalić, 1995, 5). Samim su se time razvili i mnogobrojni uzroci koji su značajno utjecali na promjenu strukture tradicionalne obitelji. Neki od njih su:

- a) Razvoj i proces modernizacije društva – uključuje sve procese modernoga društva, poput: industrijalizacije, urbanizacije, institucionalne diferencijacije i dr.
- b) Samosvijest žena – polovica je 20. stoljeća uvelike utjecala na veće slobode i veće mogućnosti žena, pa je i sama pojava pilula za sprječavanje začeća tijekom 60-ih godina omogućila ženama veću slobodu odlučivanja i planiranja obitelji
- c) Sveprisutno i neizbježno djelovanje medija⁸ – trend konzumerizma, zabave i užitka u modernome je dobu gotovo neizbježan, a svakodnevne reklame koje nam raznorazne medijske kuće nameću znatno utječu ne samo brak, već i na sam pogled ka stvaranju obitelji (teži se slobodi, neovisnosti, besprijeleornome izgledu itd.) (Koračević, 1999, 278).

Unatoč tome, glavnim se uzrocima promjena u tradicionalnoj obitelji zasigurno mogu smatrati povećana emancipacija bračnih partnera kao i veliki pad nataliteta. To ni ne čudi, s obzirom na velike promjene koje su se dogodile na društveno-kulturološkom području u posljednjih nekoliko desetljeća. Ekonomska neovisnost, uvjetovala je upravo povećanu emancipaciju bračnih partnera, a kapitalizam koji je zavladao svijetom stvorio je opsesivne žudnje za uspjehom, što je naravno brak i obitelj stavilo u potpuno drugi plan. Tako je na društvenoj ljestvici obitelj izgubila svoju primarnu ulogu i postala ništa doli igračka individualizma⁹. Nerazumno bi onda bilo i očekivati od obitelji i braka da se tijekom nastalih društvenih promjena i oni sami ne promijene. To je neizbježno. Upravo vođena sveopćom društvenom promjenom, obitelj mora pokrenuti i neke unutarnje promjene koje će posljedično potaknuti i dosta tradicionalnih gubitaka. Obitelj tako postaje podvrgnuta stalnoj

⁸ Američko-austrijski sociolog Thomas Luckmann kaže: „Mediji nisu samo preslik stvarnosti, nego i njezini moćni i važni sukonstruktori“ (Koračević, 1999, 278).

⁹ Smisao procesa individualizacije oslobađa pojedinca od dominantnog utjecaja kolektivističkih obrazaca djelovanja, odnosno postavlja pojedinca u središte djelovanja (Sadžakov, 2021, 31).

dezintegraciji i dezorganizaciji koje pritom utječu na gubitak određenih funkcija obitelji iz prošlosti te tako priskrbljuje neke sasvim nove i intimnije funkcije koje će naznačiti i sam početak moderne obitelji (Nimac, 2010, 30).

6. BRAK I OBITELJ U (POST)MODERNOME DRUŠTVU

Slika će se braka i obitelji u (post)modernome društvu lako predočiti ako ponajprije definiramo i sam postmodernizam. Naime, pojmovima se postmoderne i postmodernizma nastojalo naznačiti novo razdoblje ili skup obilježja koja karakteriziraju nove pojave u kulturi i društvu. Autor Žanić u svome članku ističe kako su se navedeni pojmovi javljali već početkom dvadesetog stoljeća. Najprije je Rudolf Pannwitz, njemački pisac i filozof, slijedeći Nietzscheove ideje, već 1917. godine razmatrao postmodernoga čovjeka kao onoga koji treba prevladati raskalašenost moderne. Nakon toga, pojava se postmodernizma javlja 1934. kod Federica de Onisa, španjolskoga profesora i filologa te 1947., kada o njemu piše engleski povjesničar Arnold Toynbee. No, nakon što se pojam izvorno proširio u književnosti, počele su ga koristiti i druga područja poput slikarstva, arhitekture, sociologije, filozofije i dr., stoga se u gotovo svim znanstvenim granama javila intenzivna rasprava o samome značenju pojma *postmodernizam* (Žanić, 2019, 139-157).

S druge strane, postmodernizam u sociologiji Zygmunt Bauman¹⁰ definira kao koncept koji se javlja iz tzv. krize statusa suvremenog intelektualca. Naime, autor smatra da je na prvi pogled pojam preopširan te da je njegovo ime gotovo sinonim za već postojeće pojmove „post-kapitalizma“ i „postindustrijskoga društva“. Povodom toga postavlja i pitanje: „Je li pojava ideje postmodernizma drugo ime za istu stvar ili je jednostavno ponavljanje starog spora“ (Bauman, 1988, 309-323)?

Unatoč tome, smatra da postmodernizam (kao pojam i kao pojava) proklamira gubitak nečega čijega posjedovanja nismo bili svjesni te nam taj gubitak posljedično donosi i osjećaj tjeskobe. Bauman pritom smatra da je upravo ta tjeskoba, iz koje se rodio i sam koncept postmodernizma, samo slika prošlog modernizma koja je vrlo nejasna i difuzna, ali usprkos tome prilično stvarna. Ona se naime javlja iz samih osjećaja da usluge, koje su intelektualci najbolje osposobljeni pružiti, danas nije lako odrediti, a zahtjev za takvim uslugama ipak je

¹⁰ Zygmunt Bauman (1925. – 2017.) bio je sociolog poljskoga porijekla; jedan od najutjecajnijih intelektualaca u Europi, poznat po djelima koja ispituju široke promjene u prirodi suvremenog društva i njihove učinke na zajednice i pojedince (Bauer, n. d.)

mnogo manji od očekivanog. To je osjećaj koji vodi ka tzv. krizi statusa, spomenutoj na početku ovoga poglavlja (Bauman, 1988, 209-323).

Kada govorimo o braku i obitelji danas, odnosno u (post)modernome društvu, mogli bismo svakako uočiti broje inovacije. Nakon navedenih uzroka i promjena koje su snažno utjecale na promjenu tradicionalne obitelji, danas smo pak svjesni da je u našem društvu, osim navedenih promjena, jedan od vodećih vrijednosnih ciljeva svakako liberalizam, što posljedično kao glavnu svrhu braka i obitelji stavlja dominaciju kulture individualizma (objašnjeno u 5.2.) kao i povećanu usredotočenost na vlastite interese. Naime, upravo je kultura individualizma u suprotnosti s vrijednostima koje zahtjeva život u zajednici, stoga je čestim uzrokom sukoba i rastava među partnerima. S druge je strane obitelj danas gotovo nemoguće definirati. Tome su prethodile raznorazne, novonastale „vrste“ obitelji, pa ih je danas gotovo nemoguće svesti samo na nukleusnu i proširenu (kako ih je podijelio već spomenuti Talcott Parsons). One se danas očituju u oblicima višegeneracijskih obitelji, udomiteljskih obitelji, izvanbračnih obitelji, samačkih kućanstava, istospolnih i surogat obitelji itd. Dubravka Maleš u svome članku *Obitelj i obiteljski odgoj u suvremenim uvjetima* piše: „Danas je vrlo teško, odnosno nemoguće definirati obitelj upravo zbog različitih tipova obitelji koji se pojavljuju u društvu“ (Maleš, 2012, 13).

Nakon sadržajnog povijesnog pregleda braka i obitelji, od njezinih najranijih početaka i tradicionalnih obilježja pa do raspada istih i modernoga razvoja, vrijeme je za podobniju analizu sadašnjega stanja braka i obitelji, a koji su se pritom našli u samome središtu hiperseksualiziranoga društva.

6.1. Seksualizacija i hiperseksualizacija

Za razumijevanje ovoga (pot)poglavlja, potrebno je ponajprije objasniti same pojmove „seksualizacije“, odnosno „hiperseksualizacije“. Pojmovi poput „seksa“ i „seksualnosti“ danas su neizbježni dio svakodnevnog života, ponajviše rasprostranjeni u medijima kao i u konzumerističkoj kulturi. Različite eksplicitne sadržaje gotovo je nemoguće izbjeći, a raznorazne ulične i televizijske reklame, časopisi, mrežne stranice, filmovi pa i glazba, postali su sredstvo u kojemu se seksualizacija prezentira kao poželjna roba od koje je jednostavno profitirati.

Što je onda uopće „seksualizacija“? Prema riječima Diaz-Bustamante-Ventisca i Llovet Rodriguez, seksualizacijom se smatra redukcija vrijednosti osobe na njezinu seksualnu

privlačnost ili ponašanje, predstavljanje i doživljavanje osobe kao isključivo (seksualnog) objekta te neprimjereno nametanje seksualnosti drugoj osobi (Klobučar, 2021, 3).

Nadalje, kanadska psihologinja dr. Linda Papadopoulos seksualizaciju definira kao niz trendova u proizvodnji i konzumaciji suvremene kulture. Ona je zajednički nazivnik za uporabu seksualnih atributa kao mjeru osobne vrijednosti. Također ističe kako su seksualizirane fotografije do izražaja došle u reklamama i komunikaciji onda kada su nastali i masovni mediji, stoga se kroz njih i sam pojam razvio te postao široko rasprostranjeni društveni fenomen (Papadopoulos, 2010, 23). Attwood Feona pak ističe da su seksualizacija, posebice seksualizirani motivi i ikonografija, u najvećoj mjeri preuzeti iz pornografije te su samim time eksplicitniji i očitiji u svakodnevnome životu. Ističe pritom kako se učestalošću tih prikaza normaliziraju navedeni motivi i postaju samorazumljivi, stoga se odvraća pažnja od njihove problematike (Vogrinc, 2017, 18 u Attwood, 2006, 77-94).

Ovo su samo neke od mnogobrojnih definicija pojma seksualizacije. S druge se strane, kada je riječ o hiperseksualizaciji, ne može reći da postoji njezina jasna i točna definicija. Ono što možemo reći jest to da pojam dolazi od grč. *hypér* što u prijevodu na hrvatski znači gore, iznad i/ili preko. S obzirom na to da najčešće dolazi kao prefiks, možemo zaključiti da u ovome kontekstu hiperseksualizacija označava prekomjernu seksualizaciju, odnosno pretjerano naglašavanje seksualnih atributa, nametanje seksualnosti ili namjerno postizanje seksualne privlačnosti tamo gdje za njom ne postoji potreba (Rnjak, 2022, 3 navedeno www.etymonline.com, 2022).

6.1.1. Što sve podrazumijeva hiperseksualizacija?

Hiperseksualizacija se u današnjemu društvu može očitati kroz raznorazne svakodnevne aktivnosti i elemente. Samim je time ona posvuda oko nas, a ono što ju čini sveprisutnom jest upravo snažan utjecaj interneta. „Tehnološkim razvojem i napretkom, internet je postao jedna od vodećih sila društva koja pruža mogućnost istraživanja svijeta, učenja, ali i istraživanja seksualnosti¹¹“ (Bauer, 2018, 1).

Internet se pokazao kao nositelj snažnog utjecaja na seksualnost jer pogoduje promijeni seksualnog ponašanja, zdravlja, obrazovanja i komunikacije. Ono što internetu daje takav utjecaj u području seksualnosti i razvitku hiperseksualiziranog društva su: pristupačnost,

¹¹ Seksualnost i seksualizacija nisu sinonimi. Seksualnost se, za razliku od seksualizacije, definira kao „jezgra ljudskog bića“ koja uključuje spol, rod, seksualni i rodni identitet, seksualnu orijentaciju, emocionalnu privrženost i ljubav te reprodukciju (Rošić, 2019, 10 prema Mamula, 2005).

ekonomičnost i anonimnost. Pristupačnost nam pruža lak pronalazak traženog materijala, a ekonomičnost uključuje niske cijene i uz to mnoštvo besplatnog sadržaja. Anonimnost igra jednu od ključnih uloga, budući da nam daje spoznaju o tome da nitko ne zna tko smo zapravo, što pruža veći osjećaj slobode i razvija želju za sve većim otkrivanjem i eksperimentiranjem (Bauer, 2018, 2).

Internet je tako omogućio dinamiku uporabe seksualiziranih medija koji obuhvaćaju dva ključna indikatora: *sexting* i vrlo izraženu uporabu seksualno eksplicitnog materijala (SEM), odnosno pornografije (Štulhofer, Landripet, Koletić, 2018, 19).

Sexting se može definirati kao neposredno slanje vlastitih seksualnih ili erotskih fotografija ili videozapisa drugoj osobi, najčešće putem interneta“ (Štulhofer, Landripet, Koletić, 2018, 20). Iz godine u godinu, postotak ljudi koji koriste *sexting* se povećava, a sve je češće dijeljene istih fotografija među prijateljima/poznancima.

S druge strane, pornografiju, odnosno SEM mnogi definiraju kao bilo kakav seksualno eksplicitni materijal u kojem se prikazuju genitalije s ciljem seksualnog pobuđivanja i fantazija. Pojedine znanstvene studije pokazuju da mladi diljem svijeta dolaze u dodir sa seksualno eksplicitnim sadržajem vrlo rano (između 11. i 15. godine života) te da je raširenost uporabe više razvijena kod muških adolescenata (Štulhofer, Landripet i Koletić, 2018, 9). Utjecaj pornografije na društvo općenito (ne samo na adolescente) djeluje tako što stvara nerealna očekivanja od seksualnih odnosa, stvara iskrivljenu percepciju o seksualnoj aktivnosti, razvija stavove o permisivnosti prema seksu, stječu se krive informacije o seksualnom ponašanju te se na posljertku formira iskrivljen doživljaj vlastite seksualnosti (Huterer i Nagy, 2019, 143).

Uz navedene indikatore, na povećanu seksualiziranost u društvu također utječu i reklame, filmovi, glazba itd. Putem reklama, serija i filmova nameću se stereotipi muškosti i ženskosti. Nude se moguća rješenja o tome što treba činiti da se postane uspješan, voljen i zadovoljan. Autor Brian McNair u svojoj knjizi „*Striptiz kultura: Seks, mediji i demokratizacija žudnje*“ obrađuje prijelaz seksualnih prikaza iz nečega što je vulgarno i privatno u javno i prihvatljivo. Time je postavio tezu kako kapitalističko društvo koristi seksualizirane prikaze u korist većeg profita i zarade.

Bez hiperseksualizacije nisu mogli ni masovni mediji. U medijima i javnosti se često može čuti kako je seksualna aktivnost mladih izvan kontrole, pod čime se najčešće misli da mladi sve ranije postaju seksualno aktivni te da se sve veći broj njih ponaša „promiskuitetno“.

„Činjenica da mladi koriste seksualnost i kao oblik emancipacije od roditelja i sredstvo otpora konvencionalnom svijetu odraslih, dodatno potiče moralnu paniku“ (Štulhofer, 2005, 327-342). Mediji nam, kao svakodnevno dostupni sadržaj, podsvjesno donose uzbudljive erotske vijesti koje nam, kao promatračima i vizualnim jedinkama, ostaju duboko u podsvijesti. Mladi su danas više izloženi utjecaju medija nego što su to bile starije generacije, stoga se baš zato može uočiti veći utjecaj medija nego li utjecaj roditelja na spolni odgoj i spolni razvoj (Huterer i Nagy, 2019, 143).

S druge je pak strane danas gotovo nemoguće da se na popularnoj internetskoj stranici *YouTube* ne pojavi pjesma koja neće sadržavati minimalno seksualno eksplicitnog sadržaja jer glazbena industrija danas gotovo zarađuje na njemu. Bitno je spomenuti i to da je djelovanjem glazbenih videozapisa na internetu teško izbjeći utjecaj seksualno eksplicitnih tekstova i spotova. Podaci istraživanja govore da adolescenti i odrasli slušaju glazbu između dva i četiri sata dnevno, što je i više nego dovoljno da se podsvjesno u razmišljanje nametne određeni stav ili potaknu nagoni ka nečemu, u ovome slučaju ka povećanoj seksualiziranosti (Nowotny, 2016, 2).

Sve navedeno, svjesno ili nesvjesno, utječe na pojedinca i dovodi ga do određene vrste „ovisnosti“. U ovome se slučaju javlja povećana i u nerijetkim slučajevima nekontrolirana želja za konzumacijom seksualiziranoga sadržaja, što će se posljedično odraziti i na same bračne i obiteljske odnose.

7. BRAK I OBITELJ U HIPERSEKUALIZIRANOME DRUŠTVU

„Bračni zavjet na ljubav zavjet je i na seks, a prsten na ruci simbol je seksualne vrijednosti“ ističu među prvim stranicama svoga djela „*Ovisnosti suvremenog doba: strast i muka*“ autorice Zuckerman Itković i Petranović. Unatoč tome, ljudski su seksualni odnosi mnogo kompliciraniji. Naime, seksualne su veze među ljudima mnogobrojne, od društveno očekivanih ili „normalnih“, do problematičnih, odnosno seksualno devijantnih. Upravo će ova zadnja skupina predstavljati problem u braku i obitelji, posebice zato što iz njih proizlazi spomenuta seksualna ovisnost, koja, u svojoj ovisnosti sadrži kompulzivno ponašanje u samome spolnome činu, izraženu seksualnu žudnju i raznorazne ekscese (Zuckerman Itković i Petranović, 2010, 19).

Seksualna je ovisnost nerijetko kobna za brak. Naime, ovisničko nezadovoljstvo seksualnim činom, uvjetovano prekomjernom uporabom SEM-a, do izražaja dolazi tijekom bračnoga prakticiranja spolnoga odnosa „lišenoga“ onoga prvotnoga uzbuđenja, a partneri

ovisnici, uvijek nezadovoljni doživljajem, nisu ni svjesni da problem leži upravo u njima. Samim će time za takve partnere potraga za zadovoljstvom izvan braka postati normalna i uobičajena pojava. No, zanimljiva je spoznaja da većinu oženjenih muškaraca koji prakticiraju izvanbračne odnose, društvo nikada ne prepozna kao seksualne ovisnike, dok su s druge strane seksualno ovisne žene mnogo češće na udaru društvenoga morala te se česta promjena partnera najčešće poistovjećuje s nimfomanijom¹² (Zuckerman Itković i Petranović, 2010, 34).

Ukoliko jedan od bračnih partnera postane seksualni ovisnik, utoliko u braku nastaje „pakao“, agresija, ljubomora i preljub što posljedično dovodi i do potpune nezainteresiranosti drugoga partnera za vođenjem ljubavi. Autorice ističu kako će mnogi seksualni ovisnici svoju ovisničku intimu skrivati od sebe, samozavaravajući se kako je s njima sve u redu te da su partneri krivi za njihove neispunjene seksualne želje (Zuckerman Itković i Petranović, 2010, 35).

Ovdje se posebice otvara i pitanje preljuba u braku, odnosno stupanje u vezu s već oženjenom/udanom osobom. S obzirom na sve veći broj preljuba u braku, autorice se pitaju je li onda preljub u braku postao normalnim seksualnim ponašanjem koje treba društveno tolerirati? Naime, mnogi smatraju da ih brak ograničava, da ih partner sputava i kontrolira, a preljub u tome slučaju vide kao svojevrsni emocionalni bijeg (Zuckerman Itković i Petranović, 2010, 38). Tome u prilog idu i već spomenute promjene i uzroci promjena u tradicionalnoj obiteljskoj strukturi (5.1. i 5.2.).

7.1. Hiperseksualizacija djece

Kao temeljna i životna stanica društvene zajednice, obitelj posjeduje svoja prava i dužnosti. Jedna i možda najvažnija obiteljska, odnosno roditeljska dužnost jest svakako – odgoj. Sadržaji koji se prikazuju djeci za vrijeme odgoja, bitno povezanog s prenošenjem ili izgrađivanjem sustava vrijednosti u djece, od intelektualnih, moralnih, vjerskih pa i znanstvenih do tradicijskih, kulturnih i političkih, stvar su ponajviše osobnog uvjerenja, svjetonazorskog opredjeljenja i životnog stila roditelja (Matulić, 2002).

Samim se time dr. sc. Dijana Jakovac-Lozić pita jesu li nastojanja na putu “rane seksualizacije” djece interes djeteta ili potreba odraslih? U istoimenome je radu iznijela

¹² Osoba pogođena poremećajem nimfomanije nije u stanju održati ljubav obećanu tijekom sakramenta vjenčanja te će kroz učestalu promjenu partnera težiti samoispunjenju, bez obzira na dobrobit braka. Time će se, osim bračnih zavjeta, narušiti i odnosi muž-žena, roditelji-djeca (Graczyk, 2009, 120-130).

podobnija razmišljanja na tu temu, gdje je između ostaloga istaknula kako se seksualizacija djece većinski kanalizira kroz obvezne odgojno-obrazovne modele (od vrtića do škola), kao i putem 'širenja prostora slobode', zahvaljujući utjecajima suvremenih tehnologija (internet, društvene mreže i sl.), čime se dodatno razvijaju mogućnosti manipulacije, ali i kontrole utjecaja na djecu (Jakovac-Lozić, 2020, 479-533).

Izloženost djece seksualiziranome sadržaju mnogi poimaju na različite načine. Jedni tu izloženost smatraju poželjnom i pozitivnom jer se djetetu približava spoznaja o vlastitoj seksualnosti vrlo rano, uči ga se o prevenciji spolnih bolesti i sigurnome snošaju, dok drugi smatraju tu izloženost neprimjerenom. Primjerice, mnogobrojni autori ističu tezu o njenome štetnome utjecaju na psiho-socijalni razvoj djece. Naime, još je Sigmund Freud u svojim *Trima djelima o seksualnoj teoriji* iznio mišljenje kako je svaka rana seksualizacija djeteta štetna za njegov odgoj. Nadalje, o nemjerljivoj štetnosti koju uzrokuje rana seksualizacija djece i mladih govori i ugledna njemačka sociologinja, Gabriele Kubly, koja je objavila više radova o suvremenim društvenim i kulturološkim fenomenima. Seksualizaciju djece smatra, u svakom slučaju, napadom na djetinjstvo, na dječju nevinost i dječji sram koji ga obilježavaju. Američki je pisac, Neil Postman, također kazao da "bez razvijenog osjećaja srama, djetinjstva ne može biti" (Jakovac-Lozić, 2020, 479-533).

7.2. Republika Hrvatska i globalni pritisak seksualizacije djece

Nešto prije novonastaloga projekta „Škola za život“ bivše ministrice znanosti i obrazovanja RH Blaženke Divjak, dio je obrazovanja pripadao zdravstvenom (spolnom) odgoju njezina prethodnika, ministra Željka Jovanovića. Njegov se kurikulum sastojao od četiri modula: 1. Živjeti zdravo, 2. Prevencija nasilničkog ponašanja, 3. Prevencija ovisnosti i 4. Spolna/rodna ravnopravnost i spolno odgovorno ponašanje (Rukavina Kovačević, 2013, 57-100).

Upravo je navedeni četvrti modul izazvao nesuglasje i rasprave u hrvatskoj javnosti. Ministar je Jovanović potom za medije 14. studenoga 2012. kazao: „Četvrti modul zdravstvenog odgoja nije uvođenje seksa u škole ni sprječavanje odgoja u skladu sa svjetonazorom roditelja. To je spolna i rodna ravnopravnost i spolno odgovorno ponašanje". (Jakovac-Lozić, 2020, 479-533). No, uvođenje i razvoj navedenoga kurikuluma, ukinuo je Ustavni sud RH dana 22. svibnja 2013., ne zbog njegova sadržaja, već zbog prekršene demokratske procedure koju je Ustavni sud morao zaštititi. Pritom nije poznato zašto se zaobišla uobičajena demokratska procedura koja prije svega mora sadržavati: javnu raspravu, educiranje nastavnika i završno uvođenje programa (Rukavina Kovačević, 2013, 57-100).

Danas, desetak godina kasnije, spolni se odgoj našao duboko u strukturi samoga projekta „Škola za život“ i dio je kurikuluma. Naime, nacionalna je politika za ravnopravnost spolova (za razdoblje od 2011. do 2015. godine), obvezala RH samo nekim (od navedenih) smjernicama: a) podizanje razine znanja i svijesti o antidiskriminacijskom zakonodavstvu, rodnoj ravnopravnosti i ljudskim pravima žena, b) smanjenje nezaposlenosti i uklanjanje svih oblika diskriminacije žena na tržištu rada, c) uvođenje rodno osjetljivog odgoja i obrazovanja u cjelokupni obrazovni sustav, uz uklanjanje rodnih stereotipa iz udžbenika i nastavnih planova i programa itd. (NN, 2011, br. 88), a u ožujku je ove godine izašao i Nacionalni plan za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027. godine koji zastupa slične, gotovo iste smjernice.

Međutim, mišljenja su oko uvođenja zdravstvenoga odgoja bila izrazito podijeljena. Primjerice, Jakovac-Lozić istaknula je da su: „Standardi prirodnog tijeka hormonalnog razvoja (kod oba spola) i dobrobit djeteta u nesuglasju s hiperseksualiziranim okruženjem (koje im nameće nešto za što nemaju ni fizičku ni psihičku, a ni seksualnu zrelost)“, pozivajući se na već spomenutu njemačku sociologinju Gabriele Kubu, kao i na djelo *Sex and Culture* engleskoga antropologa Josepha Daniela Unwina koji je poručio: “Što je veće ograničavanje spolnosti, to je veća razina kulture; što je manje ograničavanje spolnosti, to je manja razina kulture” (Jakovac-Lozić, 2020, 523). Samim se time spolni odgoj našao na razmeđi između politike i moralnosti, na što su utjecale brojne institucije (poput Katoličke Crkve), ali i političkih udruga (GROZD)¹³.

7.3. Rana seksualizacija djece – poželjna i pozitivna?

Unatoč brojnim negativnim pogledima na ranu seksualizaciju djece, ipak postoje i oni koji ju smatraju izrazito poželjnom. Primjerice, sociolozi Aleksandar Štulhofer i Amir Hodžić u svome su članku o seksualnoj edukaciji (SE) u školi iznijeli podatak kako je u Švedskoj već od 1956. godine bio vidljiv izrazito pozitivan društveni pristup seksualizaciji djece koji se ponajviše očitovao u pridavanju prava adolescenata na seksualni užitak bez srama, krivnje ili straha te samim time i na slobodan pristup informacijama o načinima sprječavanja neželjene trudnoće i spolno prenosivih bolesti (Štulhofer i Hodžić, 2002, 245).

Švedska je tako postala prva zemlja u kojoj je SE, odnosno spolni odgoj, postao dio obveznog školskoga sustava (od 50-ih godina prošloga stoljeća do danas). I dok neki smatraju

¹³ Udruga GROZD (Glas roditelja za djecu) kao pokretač spora zdravstvenoga odgoja, borila se za prava religioznih roditelja da odgajaju djecu prema osobnome svjetonazoru i bez "upletanja" države (Bekić, 2013, 19).

spolni odgoj štetnim za djetinjstvo i uzrokom koji povećava želju za seksualnim eksperimentiranjem i devijacijama, autori Grunseit, Kippax i dr. kažu da to ipak nije tako. Naime, u svome su članku *Sexuality Education and Young People's Sexual Behavior: A Review of Studies* iznijeli podatke istraživanja Ku i sur. (1992.)¹⁴ o povezanosti između SE, edukacije o AIDS-u te posljedično rizičnome i povećanome stupanju ulaska u spolne odnose u kojemu su ispitali 1.800 muškaraca iz SAD-a u dobi od 15 do 19 godina. Analiza je pokazala kako je seksualna edukacija utjecala na smanjeni broj seksualnih partnera, smanjenu učestalost snošaja, kao i na povećanu uporabu prezervativa. Time se pokazalo da ne postoji povezanost između SE i povećane želje za seksualnim aktivnostima, stoga spolni odgoj može poslužiti kao pozitivan dio obrazovnog sustava (Grunseit i dr., 1997, 438).

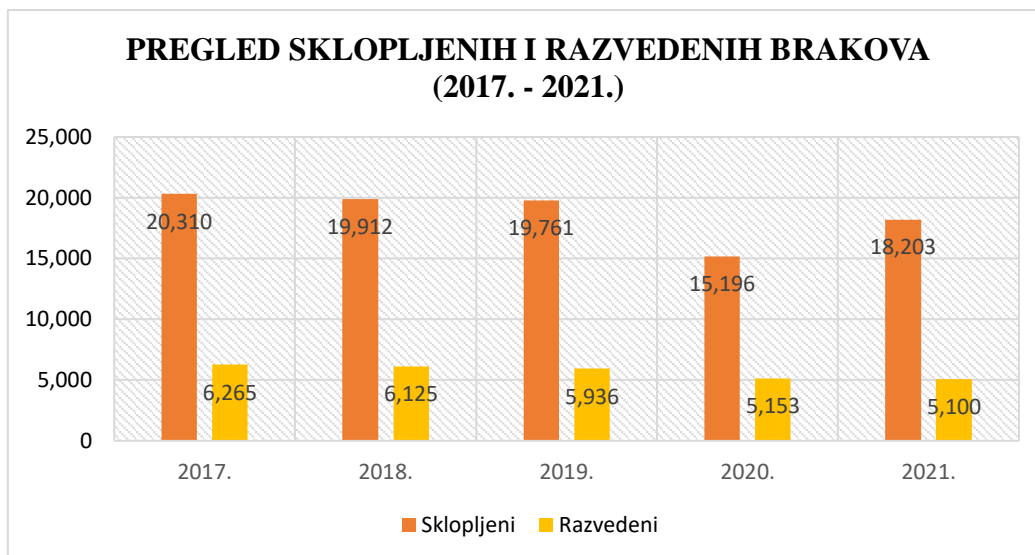
8. BUDUĆNOST BRAKA I OBITELJI

Budućnost je braka i obitelji danas gotovo nemoguće predvidjeti. Razlog tomu su brojne promjene koje se zbivaju u partnerskim životima posljednjih desetljeća. Usredotočivši se samo na rezultate na području Europske Unije, mogli bismo uvidjeti značajne demografske pokazatelje tih promjena. Naime, podatci Eurostata iz 2019. godine, ukazuju na to da je na području EU došlo do prepolovljene stope sklopljenih brakova, dok je pritom udvostručena stopa razvoda. Nadalje, prepolovila se stopa nataliteta, dok je s druge strane udvostručen broj djece rođene izvan braka. Sve se kasnije ulazi u brak, a prosječna starost roditelja raste. Također je zabilježen i podatak o porastu samačkih kućanstava i parova bez djece (Boneta i Mrakovčić, 2020, 207).

Slične su promjene vidljive i na području Republike Hrvatske. Prema podacima Državnoga zavoda za statistiku (2022.), podatci od 2017. do 2021. godine ukazuju da se u RH ukupan broj sklopljenih brakova od 2017. smanjio, dok se ukupan broj razvedenih nije značajno mijenjao (grafikon 1.)¹⁵.

¹⁴ Leighton C. Ku, Freya L. Sonenstein i Joseph H. Pleck proveli su 1992. godine istraživanje na temu „*The Association of AIDS Education and Sex Education with Sexual Behavior and Condom Use Among Teenage Men*“.

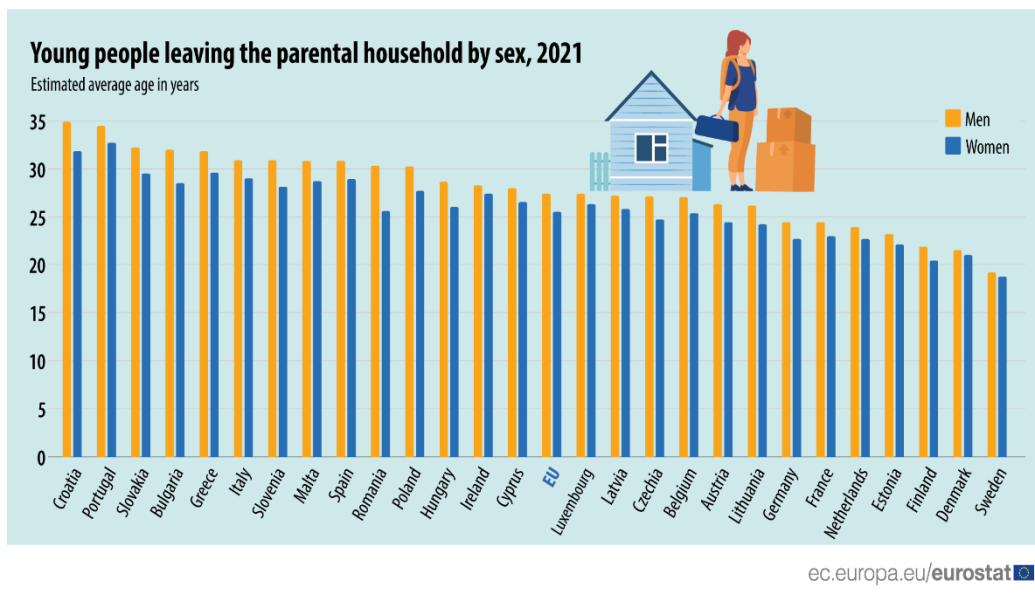
¹⁵ Unatoč prikazanim promjenama, trebalo bi uzeti u obzir činjenicu da su podatci tijekom 2020. i 2021. godine bili zahvaćeni pandemijom COVID-19., stoga bi se za potpunu usporedbu podataka trebali obuhvatiti i podatci za 2022. i 2023. godinu koji još nisu dostupni na mrežnoj stranici Državnog zavoda za statistiku.

Grafikon 1. Pregled sklopljenih i razvedenih brakova u RH (2017. – 2021.)

Podatci preuzeti s <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29028> (21. kolovoza 2023.)

S druge je strane zanimljiv podatak da su tijekom 2021. godine u cijeloj EU mladi u prosjeku napuštali roditeljsko kućanstvo u dobi od 26,5 godina. Međutim, taj se prosjek razlikovao među različitim državama članicama EU. Tako se i Republika Hrvatska našla na prvome mjestu po starosti osamostaljenja, odmah ispred Portugala (slika 3.).

Slika 3. Procijenjena prosječna dob mladih koji napuštaju roditeljsko kućanstvo na razini EU.

Preuzeto s <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220901-1> (21. kolovoza 2023.)

Iz priloženoga je vidljivo kako su muškarci u prosjeku napuštali roditeljski dom nakon 30. godine u 11 zemalja EU (Hrvatska, Portugal, Slovačka, Bugarska, Grčka, Slovenija, Italija,

Malta, Španjolska, Rumunjska i Poljska), dok je to bio slučaj kod žena u samo dvije zemlje (Hrvatskoj i Portugalu).

Danas postoji mnogo rasprava o tome što budućnost donosi za brak i obitelj te kako na brak danas gledaju mladi. Zanimljivo je kako su njemački sociolog Ulrich Beck i njegova supruga (također sociologinja) Elizabet Beck-Gersheim iznijeli izrazito pesimističan stav o budućnosti braka, tvrdeći kako su brak i obitelj u razdoblju kasne modernosti doživjeli duboku preobrazbu u kojoj su pojmovi braka i obitelji ušli u stanje tzv. *zombie* kategorije. Pritom ističu kako porastom kohabitacija, samohranih roditelja, razvodima, rekonstituiranim obiteljima, istospolnim parovima, bivšim partnerima, surogat majkama itd., i uz naglo rastuće raznovrsne načine života, naoko jednostavna pitanja mijenjaju boju, a stari odgovori više ne vrijede (Boneta i Mrakovčić, 2021, 207 navedeno u Beck i Beck-Gersheim, 2014, 547).

8.1. Stavovi mladih o braku i obitelji

U „postmodernu“ obitelj, svaki član ulazi sa svojim, već prethodnim, navikama i interesima koje je sve teže uskladiti. Tradicionalne se i izvanjske norme partnerstva napuštaju, te se, za pravilno funkcioniranje i skladan odnos u obitelji, moraju primijeniti nove. No, unatoč sve nesigurnijem odnosu prema tradicionalnoj instituciji braka, Beck 2001. godine uočava da mladi ipak ne teže životu izvan braka i obitelji (Boneta i Mrakovčić, 2021, 208 navedeno u Beck, 2001, 177).

U istraživanju o studentskim stavovima o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak koje su Boneta i Mrakovčić proveli 2015. godine među osam fakulteta i odjela Sveučilišta u Rijeci (N=635), percepcija se braka kao sastavnog elementa tranzicije u odraslost pokazala kao izrazito pozitivna (tablica 1.), što potkrjepljuje i samo Beckovo uočavanje petnaestak godina ranije.

Percepcija braka kao sastavnog elementa tranzicije u odraslost (u %)

Koliko je vjerojatno da ćete:	Sigurno neću	Vjerojatnije je da neću	50%:50%	Vjerojatnije je da hoću	Sigurno hoću
se jednog dana oženiti/udati?	0,31	3,94	22,05	46,46	25,67
ostati u braku s jednom osobom čitav život?	0,47	2,05	23,78	48,03	23,94

Tablica 1. Percepcija braka kao sastavnog elementa tranzicije u odraslost (u %).

Boneta, Željko; Mrakovčić, Marko (2021). Studentski stavovi o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak. *Revija za socijalnu politiku* 28 (2), str. 205-225

Naime, četvrtina se studenata smješta u sigurnu, a gotovo polovina u vjerojatnu kategoriju budućega sklapanja braka. Više od petine uzorka smatra da postoji polovična vjerojatnost da će se jednoga dana oženiti/udati i da će ostati s jednom osobom čitav život. Zanimljivo je da udio ispitanika koji smatra da se vjerojatno ili sigurno neće oženiti/udati i da neće ostati u braku s jednom osobom ne prelazi 5% (Boneta i Mrakovčić, 2021, 215).

Navedeni rezultati upućuju na zaključak kako brak za većinu studenata nije izgubio značaj i da ga doživljavaju kao sastavni dio svojega budućega života, stoga se, ako je suditi po navedenim podacima, od budućnosti braka i obitelji još uvijek može očekivati pozitivan ishod.

ZAKLJUČAK

Cilj je ovoga rada bio prikazati povijesni razvoj braka i obitelji – od samih korijena zapisanih u Bibliji, preko antike i srednjega vijeka, pa sve do današnjice, kao i njihov rascjep obilježen tradicionalnim i modernim elementima. Raznim se djelima i znanstvenim radovima nastojalo ukazati na promjene koje su zahvatile tradicionalni brak i obitelj, kao i pojavu hiperseksualizacije koja je postala temeljem (post)modernoga društva.

Krenuvši tako od Biblije kao „početka“ zapisanoga braka, nastojalo se: ukazati na tijek razvoja braka i obitelji kroz povijest, uočiti promjene i uzroke promjena koji su zahvatili tradicionalan brak i obitelj te pridati sliku novoga, hiperseksualizacijom obilježenoga braka koji posljedično utječe i na sam razvoj i odgoj djece, kao i na njihovu ranu seksualizaciju. Kroz rad se moglo uvidjeti kretanje i razvoj braka i obitelji, od spomenutih biblijskih tumačenja o monogamnome braku, do antičkih, često poligamnih brakova i obitelji pa do srednjega vijeka u kojemu su se ponovno javili biblijski (bračni) temelji i učenja. Pridala se slika „novoga“ oblika braka i obitelji koji su nastali pod snažnim utjecajem suvremenih promjena te tako utjecali na slom tradicije, odnosno tradicionalnoga braka i obitelji.

Moglo bi se zaključiti kako su razvoj i proces modernizacije društva, sveprisutno i neizbježno djelovanje medija, emancipacija bračnih partnera i sl. samo neke od promjena koje su snažno utjecale na (post)modernu sklapanje brakova i razvoj djece, a hiperseksualizacija društva obilježena snažnim utjecajem seksualno eksplicitnoga sadržaja (SEM-a) dovela je do posljedične ovisnosti o istomu, što se također odrazilo na bračne odnose. Sveprisutni SEM doveo je tako i do rane seksualizacije djece, o kojoj se s jedne strane priča kao pozitivnome obrazovanju kroz prizmu spolnoga odgoja koji doprinosi smanjenju spolnih bolesti i učestalij

promjeni partnera, a s druge strane o negativnome jer predstavlja izravni napad na djetinjstvo, dječju nevinost i dječji sram.

Budućnost je braka i obitelji nepredvidljiva i o njoj se ne može sa sigurnošću govoriti. No, uzmemo li u obzir navedeno viđenje Urlicha Becka iz 2001. godine, a potom i rezultate istraživanja iz 2015., moći ćemo zaključiti kako se unatoč brojnim razvodima, nepovjerenju u tradicionalni brak, potencijalne traume iz djetinjstva i sve češću kohabitaciju, mladi ipak nadaju braku i priželjkuju ga kao bitnu odrednicu svoga života nakon školovanja.

BIBLIOGRAFIJA

a) Knjige

Biblija. Stari i Novi zavjet. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2015²⁷

Čalić, Petar (1995). *Brak u procijepu: oženjen - rastavljen - ponovno vjenčan.* Zagreb: Glas koncila

Papadopoulos, Linda (2010). *Sexualisation of young people review.* London: Home Office

Zuckerman Itković, Zora; Petranović, Duška (2010). *Ovisnosti suvremenoga doba: strast i muka.* Zagreb: Školska knjiga

b) Znanstveni radovi i članci

Aračić, Pero; Nikodem, Krunoslav (2000). Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu. *Bogoslovska smotra* 70 (2), str. 291-311

Attwood, Feona (2006). Sexed up: Theorizing the sexualization of culture. *Sexualities* 9 (1), str. 77-94

Bauer, Damira (2018). *Uloga seksualno eksplicitnog materijala, impulzivnosti, traženja uzbuđenja te konformizma u seksualnoj aktivnosti adolescenata.* Rijeka: Sveučilište u Rijeci Filozofski fakultet

Bauman, Zygmunt (1988). Postoji li postmodernistička sociologija? *Revija za sociologiju* 19 (3), str. 309-323

Bekić, Janko (2013). Zdravstveni odgoj na raskrižju politike moralnosti i politike identiteta. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku* 4 (16), str. 19-23

Benvin, A. (1972) Obitelj kroz povijest. *Bogoslovska smotra*, 42 (1), str. 35-51.

Bijelić, Nataša; Raspolić, Tvrtko; Žerjavić, Jelena (1997). Love me, thrill me, kiss me, cheat me: Značenje monogamije i studentsko seksualno ponašanje. *Revija za sociologiju* 28 (3-4), str. 229-237

- Boneta, Željko; Mrakovčić, Marko (2021). Studentski stavovi o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak. *Revija za socijalnu politiku* 28 (2), str. 205-225
- Bubalo, Ivan (2015). Brak i obitelj u promijenjenom društveno-kulturnom kontekstu. *Bogoslovna smotra* 85 (3), str. 647-664
- C. Ku, Leighton; Sonenstein L., Freya; Pleck H., Joseph (1992). The Association of AIDS Education and Sex Education with Sexual Behavior and Condom Use Among Teenage Men. *Family Planning Perspectives* 24 (3), 100-106
- Damle, Y. B. (1979). A tribute to Talcott Parsons. *Sociological Bulletin* 28 (1-2), str. 131-135
- Graczyk, Krzysztof (2009). Nadmierna pobudliwość seksualna: studium prawne zagadnienia. *Studia Włocławskie* 12, str. 120-130
- Grunseit, Anne; Kippax, Susan; Aggleton, Peter; Baldo, Mariella i Slutkin, Gary (1997). Sexuality Education and Young People's Sexual Behavior: A Review of Studies. *Journal of Adolescent Research* 12 (4), str. 421-453
- Horvat, Marijan (2007). *Rimsko pravo*. Zagreb: Pravni fakultet
- Hopkins, Morris Keith (1965). The Age of Roman Girls at Marriage. *Population Studies* 18 (3), str. 30-46
- Huterer, Nina; Nagy, Antonella (2019). Rizično seksualno ponašanje adolescenata. *DiDASKALOS* 3 (3) 137-150
- Jakovac-Lozić, Dijana (2020). Nastojanja na putu "rane deseksualizacije" djece – interes djeteta ili potreba odraslih. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 57 (2), str. 479-533
- Jovanović, Mladen (2009). Značaj kršćanske obitelji u suvremenom društvu. *KAIROS - Evanđeoski teološki časopis* 3 (2), str. 299-304
- Karbić, M. (2019). Položaj djeteta u srednjem vijeku. U: Bunčić, M. i Dugonjić, A., ur. *Zbornik predavanja održanih tijekom Branimirove godine u Arheološkom muzeju u Zagrebu*. Zagreb: Arheološki muzej u Zagrebu, str. 82-89
- Knibiehler, Yvonne (2004). *Seksualnost kroz povijest*. AGM d.o.o. za izdavaštvo i usluge
- Korona Perković, S. M. (1977). Sociološka struktura obitelji s pogledom u budućnost. *Obnovljeni život* 32 (6), str. 558- 567
- Koračević, Karlo (1999). Novije promjene u življenju i shvaćanju braka i obitelji. *Bogoslovska smotra* 69 (2-3), str. 271-283
- Maleš, Dubravka (2012). Obitelj i obiteljski odgoj u suvremenim uvjetima. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima* 18 (67), str. 13-15
- Mamula, Maja (2005./2006). *Psihologija spolnosti*. Zagreb: Hrvatski studiji
- Matulić, Tonči (2002). Obiteljske vrijednosti i neki aspekti socijalne zaštite obitelji. *Revija za socijalnu politiku* 9 (2), str. 139-160

McNair, Brian (2004). *Striptiz kultura: Seks, mediji i demokratizacija žudnje*. Zagreb: Jesenski i Turk

Nimac, Dragan (2010). (Ne)mogućnosti tradicijske obitelji u suvremenom društvu. *Obnovljeni život* 65 (1), str. 23-25

Nowotny, Nicole (2016). Sexual Content in Music Lyrics and their Effects on Sexual Cognition. *Honors Undergraduate Theses*, 9

Rock B. Calvin (2003). Brak i obitelj. *Biblijski pogledi* 11 (1-2), str. 123-151

Rukavina Kovačević, Ksenija (2013). DRUGA STRANA IV. MODULA KURIKULUMA ZDRAVSTVENOG ODGOJA U ŠKOLI. *Riječki teološki časopis* 41 (1), str. 57-100

Sadžakov, Slobodan (2022). Moralni individualizam i obrazovanje. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja* 29 (1), str. 31-45

Štulhofer, Aleksandar; Dokmanović, Milana; Ajduković, Dean; Božičević, Ivana; Kufrin, Krešimir (2005). *Seksualnost mladih u Hrvatskoj: simboličke i bihevioralne promjene od 1972. do 2005. PEDAGOGIJSKA istraživanja* 2 (2), str. 327-342

Štulhofer, Aleksandar; Hodžić, Amir (2003). Seksualna edukacija u školi: inozemna iskustva. *Napredak* 144 (1), str. 40-52

Trstenjak, Tonči (2014). Hrvatski katekizmi u razdoblju tridentske obnove XVI. stoljeća. *Obnovljeni život* 69 (3), str. 339-353

Vogrinc, Zala (2017). *Seksualizacija oglašavanja in samoreglativni sistem oglašavanja*. Ljubljana: Fakultet za družbene vede

Žanić, Mateo (2019). Postmodernizam i grad. Od estetizacije do privatizacije urbanih prostora. *Sociologija i prostor* 57 (2), str. 139-157

c) Internetski izvori

Bauer, Pat (n. d.) Zygmunt Bauman. *Britannica*. (Preuzeto <https://www.britannica.com/biography/Zygmunt-Bauman> 16. kolovoza 2023.)

Giralt, SebastiÀ (2013). Symposiast & Hetaira. *World history encyclopedia*. (Preuzeto <https://www.worldhistory.org/image/1035/symposiast--hetaira/> 20. srpnja 2023.)

Kirchhoffer, Sonja (n. d.) Brak kao “fasada”: Svrha potomstvo, a stvarni interesi usmjereni na mlađahne dečke. *Povijest.hr*
Preuzeto <https://povijest.hr/istaknuto/brak-kao-fasada-svrha-potomstvo-a-interesi-usmjereni-na-mladahne-decke/> 10. kolovoza 2023.)

Leaving home: Young Europeans spread their wings. *Eurostat*. 2022. (Preuzeto <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220901-1> 20. kolovoza 2023.)

Anon. (2022). *Hyper-*. *Online Etymology Dictionary*. (Preuzeto <https://www.etymonline.com/> 20. kolovoza 2023.)

Popec, Tanja (2023). Kako je nastalo Sveto pismo? *Laudato.hr*
(Preuzeto <https://laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Kako-je-nastalo-Sveto-pismo.aspx>
1. kolovoza 2023.)

Žaja, Nataša (n. d.) Elfantina – grad nebrojenih epoha. *Nova akropola*. (Preuzeto <https://nova-akropola.com/kulture-i-civilizacije/tragom-proslosti/elfantina-grad-nebrojenih-epoha/> 1.
kolovoza 2023.)